

Freuds sofa

Toen Sigmund Freud in 1938 uit Wenen vluchtte voor de nazi's, nam hij zijn sofa mee. Het meubelstuk is te zien in het Freud Museum in de Londense wijk Hampstead, in het huis waar Freud zich vestigde na zijn vlucht en waar hij overleed.

Foto Getty

Een zacht exemplaar waarin je lekker kunt wegzakken of juist een harde 'werkbank'? **Psychoanalyticus Rolien van Mechelen** sprak 52 vakgenoten over hun divan.

Door **Margreet Vermeulen** Foto's **Mayke Arts**

Het bankwezen

In de VS gaan psychoanalytici naar de Analytic Couch Company om een professionele divan te kopen. In Nederland moet de analyticus naar de meubelboulevard. Of Marktplaats. Of Hästens. Met als gevolg dat de ene cliënt terecht komt op een peperdure, lederen designbank, terwijl de ander zich tevreden moet stellen met een tweedehands Ikea bed, met daarover een doek die de administratie van de psychiater aan het oog moet onttrekken.

Een sofa die Oosterse wellust uitstraalt, zoals het origineel van Freud, de uitvinder van de psychoanalyse, zult u niet gauw vinden. Dat blijkt uit het boek *Freud in de Sofa, de bank in de praktijk* van de psychoanalyticus Rolien van Mechelen. Ze interviewde 52 vakgenoten over wat de bank voor hen betekent. En wat ze hopen te bereiken met een bepaalde kleur, stof of stijl. Mayke Arts maakte er foto's bij.

Het prestige van de psychoanalyse is, honderd jaar na zijn introductie in Nederland, verbleekt. Het is geen verplichte kost meer aan de universiteit. Instellingen voor geestelijke gezondheidszorg werken met kortdurende therapieën, vaak cognitieve gedragstherapie. Maar er gaan nog steeds mensen in analyse: op jaarbasis liggen zeshonderd Nederlanders drie tot vijf keer per week bij hun 'shrink' op de bank, te wroeten in hun kindertijd.

Het is nooit zomaar een bank, die sofa. Hij mag niet te hoog zijn, want dan voelt de cliënt zich misschien 'geëxposeerd'. En niet te laag, want dan praat je over het hoofd van de analysant heen. De ene analyticus wil een 'warme' of 'beschermende' bank, of ziet de bank zelfs als een 'schoot'. De ander wil vooral geen 'knuffelhoek'. Huiselijkheid is een term die vaak terugkomt. 'Een huiselijke sofa stelt gerust. Je wilt het analyseren niet in het medische vlak trekken. Je wilt de patiënt niet het gevoel geven dat hij op de operatietafel ligt', zegt kinderpsychiater en psychoanalyticus David de Levita.

Een moderne bank symboliseert voor veel analyticus de opvatting dat psychoanalyse, ruim honderd jaar oud, nog altijd bestaansrecht heeft.

Ook over de kleur is uitvoerig nagedacht. De ene behandelaar wil een rustgevende kleur (grijs) en de ander een warme kleur (geel). En rood? Met rood verleid je de cliënt tot kleur

bekennen, zegt Bas van der Hek, psychiater en psychoanalyticus.

Sommige psychoanalytici gaan zelf weleens op hun divan liggen. Of ze laten er logés op slapen, met als gevolg dat een cliënt van Janni Leeuwis-Jonker ooit een verwaalde condoomverpakking uit de bank plukte. Anderen gruwen daarvan. 'Het is de plek van mijn cliënten. Dus er wordt geen biertje op gedronken. En je vrijt er niet op. Daardoor blijft de bank een beetje losstaan van allerlei persoonlijke associaties', aldus psychoanalyticus Freek Pannekoek.

De sofa behoort tot de standaarduitrusting van de psychoanalyticus, met dank aan Freud, die als eerste de sofa gebruikte. In zijn beginperiode om patiënten te hypnotiseren, later om ze vrijuit te laten associëren tijdens de analyse. Liggen ontspant. En wie ontspannen is, kan makkelijker stilstaan bij gedachten die spontaan in hem opkomen. De behandelaar zit, net als Freud destijds, achter het hoofdende van de divan. Freud wilde niet de hele tijd aangestaard worden. En voor de cliënt is het prettig dat hij niet afgeleid of beïnvloed wordt door de gezichtsuitdrukkingen van de behandelaar. En soms is het mooi meegenomen dat je als cliënt ongemerkt een beetje kan huilen.

Lange tijd kreeg de analysant standaard een papiertje onder het hoofd, vanwege de hygiëne. Veel behandelaren vinden dat te klinisch, zo'n krakend stuk papier. 'Het geeft ook een gevoel van: hup een schoon dingetje erover, hup volgende patiënt', zegt arts en kinderpsychoanalyticus Irene Mettrop-Wurster. Een van de oplossingen is: voor elke cliënt een eigen kussensloopje, dat in de zomervakantie gewassen wordt. Anderen hebben voor elke patiënt een apart doekje dat het hoofdkussen bedekt. Hansa van Ramshorst, die een psychotherapiepraktijk heeft in Amsterdam, haalt na elke sessie een tissue met getinte wax over haar leren daybed, een kostbaar geval van vijfduizend euro dat zich tooit met de naam 'Living Platform'.

Maar uiteindelijk, relativeert Freek Pannekoek, doet het er niet zoveel toe wat voor sofa je hebt. 'Als je je werk maar goed doet.'

Rolien van Mechelen-de Goede en Mayke Arts: *Freud in de Sofa, De bank in de praktijk*. Uitgeverij De Nieuwe Lelie; 136 pagina's; € 35.

↑ ANS VAN BLOKLAND

'Het is hier niet bedreigend, je hoeft je hier niet te verdedigen, je mag er zijn. De sofa (...) geeft een gevoel alsof je op schoot ligt, niet echt natuurlijk, maar toch wel.'

↑ THIJS DE WOLF

'Het is een antieke notenhouten bank, met houtsnijwerk. De pootjes lijken op dierenklauwen (...) Ik heb het hele handeltje meteen laten opknappen en verversen. Het binnenwerk was nog van stro.'

↑ MINKE DE JONG

'Mijn sofa is denk ik een reactie op de kale divan waarop ik zelf in leeranalyse was. (...) Hij is een beetje slordig misschien, niet echt heilig, niet heel netjes, maar gewoon een beetje zoals ik ben.'

Leven

BESCHOUWING DE BANK VAN DE PSYCHOANALYTICUS

VERVOLG VAN PAG V3

belangrijk voor me. Ik heb een paar van zulke mogelijke werelden voorgesteld aan Netflix, en zij kozen deze. *Dreamland was born.*'

Vanwaar de titel? Vind je ons, westerlingen *disenchant*ed, oftewel gedisilluseerd?

'Het is moeilijk om betoverd te blijven, om je enthousiasme niet te verliezen. Overigens is de titel iets gelaagder bedoeld dan jij misschien denkt. Ja, het gaat over mensen en wezens die ontgoocheld zijn over hun levensloop, maar de serie is ook bedoeld als commentaar op de *enchantment*-clichés van het fantasy-genre, de magie, het toverstokje, dat soort dingen. Daar speel ik graag mee. In die zin is het ook een soort liefdevolle *disstrack* (een nummer waarin de ene artiest de andere beledigt, *red.*). Maar ik heb behoorlijk moeten strijden voor die titel, iedereen vond hem oncommercieel en deprimerend. Misschien is hij dat ook wel, maar ik vind hem grappig.'

Je zei eerder: 'De serie gaat over hoe je moet blijven lachen in een wereld vol lieden en vol idioten, en dat je niet te veel moet luisteren naar wat de ouderlingen en de tovenaars en al die andere eikels je proberen wijs te maken.' Is er meer lijdend dan toen je begon met *The Simpsons*, of zijn er vooral meer eikels?

'Volgens mij blijft het eikel-peil altijd ongeveer gelijk. Er is zeker meer lijdend. Er gebeuren dagelijks dingen die ik nooit voor mogelijk had gehouden. Waar ik bijvoorbeeld gedisilluseerd of zelfs moedeloos van werd: hoe de Amerikaanse immigratiedienst op grote schaal kinderen weghaalde bij ouders die illegaal de grens waren overgestoken, om zo die ouders te straffen. Maar die kinderen hadden niks misdaan. Het was wreed en sadistisch. Zoiets staat dan even in de kranten, maar binnen de kortste keren gaat men over tot de orde van de dag. Hoe zit het nu met die kinderen? Een stilte, een blik naar buiten, naar zee. 'Trump en consorten, wat moet je erover zeggen?' Dan, strijdvaardig: 'Maar ja, ik ben optimistisch genoeg om te denken: hun ongelijk zal worden bewezen. Niet vandaag, misschien ook niet morgen. Ooit. Uiteindelijk verliest de *bully* altijd.'

Over optimisme gesproken; wat opvalt is dat je protagonist een sterke, onvoorspelbare, sarcastische vrouw is. Nu waren Marge en Lisa Simpson ook sterke vrouwen, maar...

'Maar dat waren ze binnen een conservatief decor, in een stadje waar ze niet konden bloeien. Bean is anders. Ze is een prinses, de wereld ligt aan haar voeten. Maar ze is ook een relschopper, een drinker, iemand die een kroeggevecht nooit uit de weg zal gaan. Ze is een anti-held en heldin ineen.'

Goed, een sterke vrouw dus, helemaal in lijn met de tijdgeest: denk aan de heldinnen uit *The Incredibles* en natuurlijk *Frozen*-heldin Elsa. De schrijvers van *The Simpsons* werden er onlangs juist van beschuldigd zich te weinig bewust te zijn van diversiteit en de gevoeligheden die daarbij horen. Een Amerikaanse komiek met Indiase wortels, Hari

Kondabolu, maakte onlangs de documentaire *The Problem with Apu*, over de vermeende racistische achtergrond van een geliefd *Simpsons*-personage, Apu, de Indiase eigenaar van de buurtsuper. Het probleem: acteur Hank Azaria, die de stem van Apu inspreekt, komt gewoon uit Queens, New York. Hij kende de Indiase cultuur helemaal niet, was Kondabolu's klacht, en bediende zich daarom uitsluitend van kwalijke stereotypen en clichés. Het werd een internetrel.

Ben je, de Apu-controverse indachtig, weleens bang om niet progressief genoeg te zijn voor deze tijd?

'Daar ben ik niet bang voor. Ik wist wat ik deed. Dat heb ik altijd geweten. Ik schopte tegen de bijenkorf, en de bijen zwermden me tegemoet.' De Netflix-dame begint met haar voet te tappen.

'*The Simpsons* is bedoeld om alles bespreekbaar te maken, dat doen we al dertig jaar, met allerlei typetjes en karakters, die ook allemaal gelaagd zijn. In Springfield is niemand uit één stuk gemaakt. Ik ben meermaals naar India geweest om over Apu te spreken, nooit was er enig probleem. Wat mij betreft is er meer dan genoeg over gezegd. We leven in een tijd waarin mensen graag beledigd zijn, of anders doen alsof. Het zou pas erg zijn als we nooit meer iemand beledigden, denk je niet?'

Nog een bijkomend voordeel van *Dreamland*: je loopt niet het risico prinsessen of elfen tegen de schenen te schoppen.

'Wacht maar.'

Terugkijkend op je oeuvre: zou je jezelf in het Amerikaanse culturele landschap eerder een elf of een demon noemen? Hoe zie je jouw rol? Ervan uitgaande dat je je niet direct identificeert met een prinses.

'Waarom niet? Ik kan heel gevoelig zijn, hoor. En heb je soms niet gezien hoe koninklijk dit hotel is? Oké, je wilt een echt antwoord. Wat ik zo leuk vind aan Elfo, is dat hij veel schaamte en schuldgevoel heeft, terwijl Luci juist wordt gedreven door haar impulsen. Ik heb van allebei wat, ook als cartoonist; ik volg graag mijn intuïtie, maar ben zeker niet gewetenloos. Dus laten we het toch maar op de prinses houden.'

De Netflix-dame is uitgetapt; onze tijd zit erop. Wat volgt is een tweede beleefde handdruk tussen meester en pelgrim. En dan, terwijl hij naar het strand wijst, geeft hij een laatste les: 'Wist je dat dat daar het meest vervuilde stukje oceaan ter wereld is? Duurste panden, goorste water. Niet gaan zwemmen straks hoor, ook niet stiekem.'

Dus toch de elf.

Als ik de kamer uitloop, bots ik tegen de volgende interviewer aan, een Française met een blaadje vol vragen, waarvan de meeste ongesteld zullen blijven. Vlak voordat ik het hotel verlaat, aarzel ik of ik kan doorgaan voor een hotelgast - zal ik een duikje nemen in het zwembad, of een cocktail bestellen en op de rekening van een zekere suite op de zesde verdieping laten zetten?

Nee. Dat is zoiets wat alleen in tekenfilms gebeurt.

↑ JANNI LEEUWIS-JONKER

'Ik heb mijn kleed bij de Bijenkorf in Arnhem gevonden, inmiddels 32 jaar geleden. (...) Eens in het jaar was ik mijn herdersmat met de hand. Hij is veel te zwaar voor de wasmachine. Ik stop hem boven in bad en stamp er wat op.'

↑ IKI FREUD

'Een bank is steviger dan een bed. Ik bied een werkbank aan, niet een fluffy ding waar je lekker in kunt wegzakken of zelfs op zou kunnen slapen.'

↑ RAYMOND VERBOOM

'Ik vond mijn bank in een opslagruimte van de Riagg Stad Utrecht. Hij stond daar gewoon. Er ligt een Ikeamatras op, dus het zal wel een Ikeabedje zijn.'